

בית הלוי פרשת מקץ

בראשית פרק מא פסוק א

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלְמָה וַהֲנִיָּה עֹמֵד עַל-הַיָּאָר:

בית הלוי בראשית פרק מא

(א) במדרש רבה פרשת מקץ (פט ג). אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ) זה יוסף. ולא פנה אל רהבים (שם) שעל ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי והזכרתי נתוסף לו שתי שנים. ורבים חקרו על המדרש מה שאמר בתחילה זה יוסף, וביאורו הפשוט, דהנה באמת התורה התירה לאדם ההשתדלות בצרכי גופו וכמשה"כ (דברים טו) וברכך בכל אשר תעשה, וכן כתיב (שם יא) ואספת דגנך ותירושך ואמר ר' ישמעאל במסכת ברכות (דף ל"ה) הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ועיקר הענין יש לומר דזהו כלל לאיש הישראלי שיהיה לבו שוקט ובוטח בה' והא דהתירה התורה להשתדלות הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור וע"כ **הותר לו ההשתדלות** כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבוטח וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה'. וכמו דמצינו בכל התורה שהתירה לפעמים כדי שיהיה לו סיוע לבא להמדרגה המבוקשת, וכמו שאמרו (נזיר כג) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, הותרה שלא לשמה כדי שיהיה סיוע לבא לבחי' לשמה. וא"כ שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שוה בכל אדם רק **כל אחד לפי ערכו**, דמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה אזי מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון כי הרבה להלוך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי שבטחונו עדיין קטן משל חבירו יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול להשקיט רוחו ולבו לבטוח בה' דעיקר בחינת בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה' יהבו. ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי הנצרך עונשו **שמן השמים יוסיפו על הצטרכותו להשתדלות ולא יזומן לו פרנסתו רק ע"י יגיעת בשר הדרך שבחר לו**. והנה השתדלותו של יוסף שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי אל פרעה הוא **השתדלות קטנה ופחותה** שנוכל לשער דהרי אין בו רק דיבור אחד ובפרט כי ראה יוסף כי מן השמים הוא בא, דהרי יוסף הבין דכל מה שהובא השר המשקים לבית הסוהר וכן כל חלומו הוא רק **כדי שמזה תצמח גאולה ליוסף**. [ובאמת דזה לשון הפסוק שאמר לו יוסף בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך גו' **כי אם זכרתי אתך וגו' ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה**. ולכאורה בפסוק זה הוא **כפל ענין** ואריכת דברים ללא צורך, וי"ל **דלא אמרו יוסף בלשון בקשה** רק אמר לו בגדר מגיד עתידות שאמר לו מה שיהיה לעתיד והשיבך על כנך והיית במדרגה גדולה כמקדם אשר רק כי אם זכרתי אל פרעה יפעלו דבריך אצלו ועשית נא עמדי חסד, ושוב אמר לו והזכרתי אל פרעה שכן יהיה לעתיד שאתה תזכירני לפרעה והוצאתני מן הבית], וכיון שרואין אנחנו שיוסף נענש גם על זה הא **מוכח מזה דכל כך היה בטחונו גדול עד כי גם זה המועט למותר נחשבה לו ומזה העונש ניכר גודל בטחונו מה שאין לשער ממש**. וזהו שאמרו אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים דלפי גודל בטחונו לא היה לו לפנות כלל אל רהבים ואפילו בדיבור קל:

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. אמר במדרש (ב"ר פט א) הה"ד (איוב כח) קץ שם לחושך, קץ שם ליוסף כמה יהיה בבית האסורים כיון שהגיע הקץ ופרעה חולם. ביאור דברי המדרש דבכל דבר שבעולם יש סיבה ומסובב וכמו אחד קנה סחורה אחת והרויח סך גדול בזה ולפי שכל האנושי קניית הסחורה היה הסיבה שנסתבב מזה שהרויח סך ממון, אבל באמת הוא טעות דלא הסיבה גרמה לו הרויח רק **מן השמים נגזר עליו שירויח וע"כ נסתבב שיקנה סחורה זו**, ונמצא הרויח הוא הסיבה וקניית הסחורה הוא המסובב כדי שעל ידה יהיה התכלית הנרצה. וכן כאן אשר **לפי השכל היה דהחלום של פרעה הוא הסיבה שיצאה ממנו זה המסובב שיצא יוסף מתפיסה**, ובאמת אינו כן והדבר הוא **להיפוך** דעיקר הדבר היה שהגיע הזמן ליוסף שיצא מבית האסורים **ומזה נסתבב שחלם פרעה חלום**, דיציאתו של יוסף הוא הסיבה וחלום פרעה היה המסובב, וזהו שאמר ויהי מקץ שנתים ימים [שנשלם זמן של יוסף] ופרעה חולם, דזה סיבבה שחלם פרעה. וזהו שמביא המדרש הפסוק קץ שם לחושך וכיון שהגיע הקץ מיד ופרעה חולם: